

2. Статут Комуністичної партії України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kpu.ua/ru/page/statute>. – Назва з екрана.

3. Про тимчасове припинення діяльності Компартії України [Електронний ресурс]: указ Президії Верховної Ради України від 26 серп. 1991 р. № 1435-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1435-12>. – Назва з екрана.

4. Про заборону діяльності Компартії України [Електронний ресурс]: указ Президії Верховної Ради України від 30 серп. 1991 р. № 1468-ХІІ. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1468-12>. – Назва з екрана.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 139 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) указів Президії Верховної Ради України «Про тимчасове припинення діяльності Компартії України» і «Про заборону діяльності Компартії України» (справа про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 року) від 27 груд. 2001 р. № 20-рп/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-01>. – Назва з екрана.

6. Уряд пропонує Парламенту пакет законів із декомунізації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.memory.gov.ua/news/uryad-proponue-parlamentu-paket-zakonoproektiv-iz-dekomunizatsii>. – Назва з екрана.

7. Збережемо архівно-документальну спадщину українського народу. На запитання редакції відповідає начальник Головархіву України Р. Я. Пиріг // Архіви України. – 1998. – № 1/6. – С. 7.

8. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995\\_004](http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004). – Назва з екрана.

**Микола Горбатюк**

## **СУЧАСНИЙ СТАН ПІДГОТОВКИ НАУКОВИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ ДЛЯ АРХІВНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

Розвиток архівної справи в Україні в сучасних умовах ставить якісно нові вимоги до рівня підготовки працівників архівної галузі, потребує збільшення кількості кадрів вищої кваліфікації та постійного підвищення фахового рівня архівістів.

Після розпаду Радянського Союзу Україна успадкувала від нього не лише доволі міцну матеріальну базу і добре організовану систему архівних установ, які, правда, підпорядковувались вирішенню конкретних завдань ідеологічного спрямування, а й низку проблем. Серед них – низькі зарплати, недостатнє соціальне забезпечення, низька популярність професії архівіста тощо. Поряд із цими проблемами існували і недоліки системного характеру – поміж них і низький рівень забезпеченості архівних установ науковими кадрами вищої кваліфікації та відсутність профільних вищих навчальних закладів для підготовки архівістів та документознавців.

До 1991 р. явним монополістом у сфері наукових розробок для архівної галузі був Всесоюзний науково-дослідний інститут документознавства та архівної справи (ВНДІДАС). Ця ж наукова установа, зібравши у своїх стінах левову частку фахівців галузі, була базою для захисту значної частини дисертаційних досліджень з архівознавства та документознавства. Тут варто згадати, що перша дисертація, яка поклала початок науковим розробкам власне українського архівознавства (Колобов А. А. Комплектование и описание документов личного происхождения: (на примере архивов Украинской ССР): автореф. дис. ... канд. ист. наук. 05.25.02 / ВНИИДАД. – М., 1990. – 28 с.) була захищена у ВНДІДАС у 1990 р. Підготовка українських архівістів-фахівців (вища освіта і навчання в аспірантурі) до 1991 р. також здійснювалася переважно у Московському державному історико-архівному інституті (з 1991 р. – Історико-архівний інститут Російського державного гуманітарного університету).

Розпад СРСР у 1991 р. та наступне руйнування господарських відносин між суб'єктами федерації призвели до поступового накопичення невирішених завдань науково-дослідного, методичного і кадрового характеру в архівній галузі вже незалежної України. Назріла потреба в організації власного наукового центру для архівознавчих та документознавчих досліджень. Тому довгоочікуваною подією стало створення у м. Києві Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства (УНДІАСД) (постанова Кабінету Міністрів України № 311 від 16 травня 1994 р. [5]. Поряд із виконанням науково-дослідних робіт, у перспективі Інститут ставив перед собою і завдання підготовки наукових кадрів.

До початку 2000-х рр. власної системи підготовки наукових кадрів в галузі архівознавства та документознавства в Україні все ще не існувало, хоча, за свідченням В. Бездрабко, це питання обговорювалося у колах фахівців, починаючи з 60-х рр. ХХ ст. [1, с. 242]. Поодинокі дисертаційні роботи, в яких досліджувались питання історії і діяльності архівів та документаційні процеси, у 1990-ті – на початку 2000-х рр. виконувалися переважно на кафедрі архівознавства КНУ імені Тараса Шевченка, в Інституті української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського, Національній бібліотеці ім. В. Вернадського, Київському університеті культури і мистецтв тощо і захищалися у спецрадах при цих же установах переважно за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни [4, с. 23].

У розробленому в 1998 р. проекті «Концепції підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України» її автори наголошували на необхідності безперервності навчання і в дусі того часу пропонували таку систему багатоступеневої архівної освіти: 1) базова професійна освіта (молодший спеціаліст, бакалавр); 2) поглиблення базової професійної освіти (спеціаліст); 3) навчально-науковий напрямок із поглибленням професійного спрямування (магістр). Завершальним етапом

багатоступеневої системи підготовки архівістів за задумкою авторів концепції мало стати навчання в аспірантурі і докторантурі та отримання вченого звання кандидата (доктора) наук [4, с. 21]. Проаналізувавши тогочасну ситуацію в освітній сфері, розробники концепції вважали перспективним введення спеціальностей «архівознавство» і «документознавство» до номенклатури спеціальностей Вищої атестаційної комісії України (ВАК), організацію підготовки архівістів через створення аспірантури в УНДІАСД і відкриття спеціалізованої вченої ради з правом проведення захистів дисертацій за цими спеціальностями [4, с. 23].

Ситуація кардинально змінилася після затвердження Постановою президії ВАК від 9 жовтня 2002 р. № 9-11/9 паспорта спеціальності 07. 00. 10 – документознавство, архівознавство. Розробив цей документ колектив науковців УНДІАСД (керівник – завідувач відділу документознавства інституту, д. і. н., професор С. Кулешов). Поява паспорта спеціальності уможливила підготовку наукових кадрів із документознавства та архівознавства. Важливим кроком у цьому напрямку стало відкриття весною 2003 р. в УНДІАСД спеціалізованої вченої ради К 26.864.01 з правом прийняття до розгляду та проведення захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальностями 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни та 07. 00. 10 – документознавство, архівознавство (голова – І. Матяш, заступник голови – С. Кулешов, вчений секретар – С. Зворський) [3]. При цьому варто відмітити, що спецрада за спеціальністю 07. 00. 10 – документознавство, архівознавство в УНДІАСД була першою в Україні. Це, безперечно, мало неабияке значення для становлення вітчизняної системи підготовки наукових кадрів із архівознавства та документознавства.

Поява нової наукової спеціальності потребувала розроблення програми кандидатського іспиту зі спеціальності. За її розроблення взялися тогочасний директор УНДІАСД І. Матяш та завідувач відділу документознавства С. Кулешов. Програма стала серйозним підґрунтям у підготовці наукових кадрів для архівної галузі і була затверджена Атестаційною колегією Міністерства освіти і науки України 24 грудня 2004 р. [6].

У 2008 р., всупереч пропозиціям УНДІАСД, цю спеціальність було перепідпорядковано з галузі 07 – Історичні науки до нової у «Переліку спеціальностей, за якими проводяться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань» галузі 27 – Соціальні комунікації. Водночас змінилася і проблематика дисертаційних досліджень, оскільки відтепер вже існувало два паспорти спеціальності, один з яких дозволяв захисти з історичних наук, а другий – з соціальних комунікацій.

Перше засідання спецради відбулося 19 червня 2003 р., а вже 17 грудня 2003 р. у спецраді було захищено перші дисертації за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни

Т. Лютою і Ф. Винокуровою. 7 липня 2004 р. відбувся перший захист кандидатської дисертації за спеціальністю 07.00.10 – документознавство, архівознавство, якою стала робота директора Державного архіву м. Києва В. Купченко на тему: «Науково-методичні засади комплектування державного архіву (на прикладі Державного архіву м. Києва)». За весь час існування спеціалізованої вченої ради К 26.864.01 в УНДІАСД (станом на 01.05.2015) було захищено 55 кандидатських дисертацій. З них 32 – за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни і 23 – за спеціальністю 07.00.10 – документознавство, архівознавство. Серед тих, хто захищав дисертацію у спецраді УНДІАСД, є багато як керівників архівних установ, так і рядових співробітників. Тут варто згадати Т. Клименко (директор Держархіву Черкаської області), В. Купченко (директор Держархіву м. Києва), Ю. Ковтанюка (директор ЦДЕА), Т. Ємельянову (заст. директора ЦДКФФА України ім. Г. С. Пшеничного), І. Магу (заст. директора ЦДАЗУ) тощо, а також молодих співробітників архівних установ – Т. Геращенко (Держархів Житомирської області), Р. Мельника і В. Доліновського (ЦДІАЛ України), Р. Загорулька (ЦДАМЛМ України) та ін.

Завданням, рівнозначним відкриттю спеціалізованої вченої ради, була організація підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації через аспірантуру. У лютому 2003 р. в УНДІАСД розпочинає роботу аспірантура за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, а у листопаді 2004 р. – за спеціальністю 07.00.06 – історія України. Склалася ситуація, коли в інституті працювала спеціалізована вчена рада, що могла приймати до захисту дисертації за спеціальністю 07.00.10 (з 2008 р. – 27.00.02) – документознавство, архівознавство, а в аспірантурі інституту підготовка наукових кадрів за цією спеціальністю не проводилась. Такий стан справ існував до листопада 2012 р., коли керівництву УНДІАСД вдалося заповнити цю лакуну, розпочавши в аспірантурі підготовку наукових кадрів і за цим напрямком.

Загалом щороку в аспірантурі УНДІАСД навчається близько 6 осіб. Усього з 2003 р. в інституті навчалось в аспірантурі та були прикріпленими як здобувачі наукового ступеня кандидата історичних наук більше 30 осіб. Більшість підготовлених робіт були захищені у спецраді УНДІАСД.

На цей час підготовка наукових кадрів за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство здійснюється також в аспірантурі та докторантурі Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ), Національної академії керівних кадрів керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), Харківської державної академії культури (ХДАК) і Національного авіаційного університету (НАУ). Спецради із захисту дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата (доктора) історичних наук за цією спеціальністю діють у НБУВ і ХДАК.

Сучасні фахівці та дослідники наголошують на важливому вкладі УНДІАСД у підготовку наукових кадрів для архівної галузі. Так, наприклад, декан факультету документознавства та інформаційної діяльності, д. і. н., професор Л. Філіпова у своїй статті «Сучасні дисертаційні дослідження зі спеціальності “Документознавство. Архівознавство” в Україні: деякі підсумки» проаналізувала дисертації останніх років за згаданим напрямком і дійшла вельми приємних для УНДІАСД висновків. За її підрахунками у 2008–2013 рр. в Україні було захищено 31 дисертацію з архівознавства і документознавства, з них 11 – в УНДІАСД (більше 35%!). При цьому з архівознавства захищено 12 дисертацій – по чотири в УНДІАСД та НБУВ, три – у НАКККіМ і одна – у Національному педагогічному університеті ім. М. П. Драгоманова. З документознавства захищено 19 дисертацій: НАКККіМ – 11, УНДІАСД – 7, НБУВ – 1 [7, с. 49–51]. На нашу думку, це дуже високий кількісний показник, особливо якщо врахувати, що штат співробітників в УНДІАСД принаймні у 10–20 разів менший, ніж у згаданих установах.

Водночас у підготовці наукових кадрів для архівної галузі спостерігаються і негативні тенденції. За останні 5 років різко впав інтерес випускників вузів і молодих співробітників архівів до навчання в аспірантурі. Для прикладу, конкурс на прийом в аспірантуру УНДІАСД практично відсутній, оскільки у переважній більшості випадків відбувається при одному кандидаті на одне місце. При цьому вступників на навчання за контрактом (за кошти фізичних і юридичних осіб) практично немає.

Величезною проблемою для архівної галузі є значна плинність кадрів. Так у 2014 р. із державних архівних установ вибуло 520 працівників. Загальна плинність кадрів становила 12% [2, с. 65]. Опосередковано наявність проблем із плинністю кадрів демонструє й те, що у 2014 р. 41% (!) працівників галузі мали стаж роботи в архівних установах 1–5 років [2, с. 64–65]. А це означає, що в архівних установах доволі високий відсоток працівників з незначним досвідом роботи. Ще однією проблемою, успадкованою з радянських часів, є старіння кадрів. На кінець 2014 р. вік 49% працівників галузі становив 46 років і більше (28% – 46–55 років, 10% – 56–59 років, 11% – 60 років і старші) [2, с. 64]. Перераховані фактори також створюють негативну основу для підготовки наукових кадрів, оскільки підготовка кандидата наук триває щонайменше 4–5 років.

Таким чином, у часи української незалежності архівна освіта піднялась на якісно новий рівень, значних успіхів досягла і організація науково-дослідної роботи в архівній галузі. Український науково-дослідний інститут архівної справи і документознавства продовжує займати лідируючі позиції у підготовці наукових кадрів вищої кваліфікації для системи архівних установ.

## Список використаних джерел та літератури

1. *Бездрабко В.* Підготовка наукових кадрів із документознавства в Україні: модерні відповіді на виклик часу / В. Бездрабко // Наук. зап. [Нац. ун-ту «Острозька академія»]. Сер.: Культура і соціальні комунікації. – 2009. – Вип. 1. – С. 241–254.
2. Державна архівна служба України: Підсумки діяльності у 2014 році та пріоритети на 2015 рік. – [Київ, 2015]. – 89 с.
3. *Зворський С. Л.* Перший рік діяльності спеціалізованої вченої ради із захисту дисертацій в УНДІАСД / С. Л. Зворський // Студії з архів. справи та документознавства. – Київ, 2004. – Т. 11. – С. 273–275.
4. *Калакура Я.* Концепція підготовки та післядипломної освіти кадрів для архівних установ України (проект) / Я. Калакура, В. Лозицький, І. Матяш, К. Селіверстова // Студії з архів. справи та документознавства. – Київ, 1998. – Т. 3. – С. 17–24.
5. Про створення в м. Києві Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства [Електронний ресурс]: постанова Кабінету Міністрів України від 16 трав. 1994 р. № 311. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/311-94-п>. – Назва з екрана.
6. Програма кандидатського іспиту зі спеціальності 07. 00. 10 «Документознавство, архівознавство» / уклад.: С. Г. Кулешов, І. Б. Матяш. – Київ, 2004. – 18 с.
7. *Філіпова Л.* Сучасні дисертаційні дослідження зі спеціальності «Документознавство. Архівознавство» в Україні: деякі підсумки / Л. Філіпова // Вісник Книжкової палати. – 2014. – № 6. – С. 48–52.

Вікторія Горєва

### ЗАСТОСУВАННЯ СУЧАСНИХ ДІЛОВОДНИХ ТЕРМІНІВ НА ПРИКЛАДІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ У СФЕРІ АРХІВНОЇ СПРАВИ ТА ДІЛОВОДСТВА

Лексикографічне надбання у сфері архівної справи та діловодства є невід'ємною частиною об'єктивного стану практичного впровадження нормативно-правової діяльності та науки в Україні. Зокрема, якісна та лінгвістично-коректна підготовка нормативно-правових та методичних актів у зазначеній сфері залежить від збирання, систематизації та публікації широкого кола лексикографічних видань (словників, довідників, енциклопедій), що містять галузеву наукову термінологію.

Підґрунтям для застосування термінів під час розроблення підзаконних вітчизняних актів є існуючі лексикографічні видання та нормативні документи. Наприклад, виданий на базі Українського науково-дослідного інституту архівної справи та документознавства короткий архівний український термінологічний тлумачний нормативний словник «Архівістика: термінологічний словник», який був одним із перших кроків в українській архівній термінографії [1], та національний стандарт України «Діловодство й